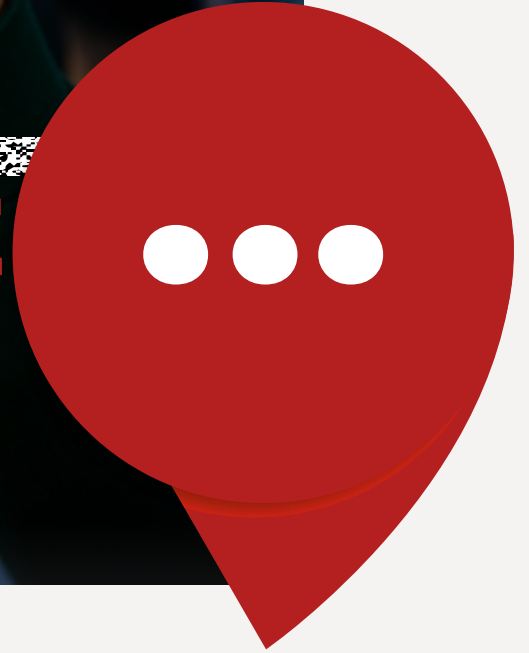

TÜRKİYE'DE
İNSAN HAKLARI
İHLALLERİNİN
GİDERİLMESİ
HAKKINDA
BRİFİNG NOTU

1. INTRODUCTION

Devletin insan hakları yükümlülüklerinin önemli bir boyutu tazminat, önceki durumuna getirme, rehabilitasyon, kamuoyu önünde özür dileme, anıt, tekrarlanmama ve adalete erişim dahil olmak üzere çeşitli biçimlerde gerçekleşebilir. Bu yükümlülüğe uygun olarak, insan hakları ihlalleri için çare ve tazminat hakkı İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (İHEB, Madde 8), Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi (MSHUS, Madde 2), Her Türlü İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (Madde 6), İşkence ve Diğer Zalimane Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme (Madde 11), Çocuk Hakları Sözleşmesi (Madde 39) ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS, Madde 13) dahil olmak üzere çeşitli insan hakları belgelerinde yer almaktadır. Türkiye yukarıda ismi verilen tüm sözleşmelere taraf bir ülke buna rağmen insan hakları mağduriyetlerini giderme bakımından iyi durumda değil.

Uluslararası insan hakları ihlalleri vakalarında, mağdur, bireysel veya toplu olarak, 'fiziksel veya zihinsel zarar görme, duygusal acı, ekonomik kayıp veya bu kişinin temel yasal haklarının zarar görmesi dahil olmak üzere acı çeken'¹ ve ayrıca doğrudan mağduru bakmakla yükümlü olduğu veya akrabasını da içeren kişi olarak tanımlanır.

**YARGI BAĞIMSIZLIĞI,
ADALETİN YÖNETİMİ VE
ÜLKEDEKİ CEZASIZLIĞIN
SONA ERDİRİLMESİ
İLE YAKINDAN İLGİLİ
OLDUĞUNDAN TELAFİ
EDİLME GENEL OLARAK
TOPLUM İÇİN DE
YAŞAMSAL
NİTELİKTEDİR.**

Devletin uluslararası insan hakları ve insancıl hukuk kapsamındaki yükümlülükleri ihlalleri önlemek için gerekli yasal ve idari önlemlerin alınması, tüm insan hakları ihlalleri iddialarının soruşturulması, mağdurların adalete erişiminin sağlanması, yasal yolların sunulması ve tazminat sağlanmasıdır. Bu yükümlülükler geçmişteki ihlallerin sonuçlarını ortadan kaldırmayı amaçladıkları için geriye dönük olduğu kadar gelecekteki ihlalleri önlemeyi amaçladıkları için de ileriye dönüktür.

**AŞAĞIDA SUNULAN
TÜRKİYE'DEKİ VAKALAR
VE UYGULAMALARIN
LİSTESİ DEVLETİN
İNSAN HAKLARI
İHLALLERİNİ TELAFİ
ETMEDEKİ SİSTEMATİK
BAŞARISIZLIĞININ NE
KADAR GENİŞ OLDUĞUNU
GÖSTERMEKTEDİR.**

1. Özel Raportör Sayın Cherif Bassiouni'nin 1999/33, E/CN.4/2000/62 sayılı Komisyon kararı uyarınca sunduğu nihai rapor

2. CEZASIZLIK VE ADALET İÇİN GERÇEĞİN PEŞİNDE OLMAK

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) bir kişinin öldürülmesine ilişkin davanın 1998 tarihli Yaşa v. Türkiye² kararında ilk kez ‘cezasızlık’³ kavramını kullandı. Bu ve izlenecek diğer incelemelerde Mahkeme, soruşturmaların yetersizliği, ulusal düzeyde bir mahkemenin etkili bir çözüm sunamaması, suçla orantılı bir cezanın verilmemesi ve cezaların infaz edilmemesi gibi çeşitli cezasızlık biçimlerini ortaya koymaktadır. Adli makamlar nezdinde bekleyen başvurulara ilişkin AİHM istatistiklerine⁴ göre,

31 ARALIK 2021, TARİHİ İTİBARIYLA TÜRKİYE ALEYHİNE 15,250 BEKLEYEN BAŞVURU BULUNMAKTADIR

(toplamın %21,5’ini oluşturmaktadır).

Bekleyen başvuru sayısı

2019’DA 6,031 İKEN 7,877 2021’DE 7,877 ‘YE YÜKSELMİŞTİR

AİHM kararları bireysel ve genel tedbirleri içermektedir. Bireysel önlemler, mağdurların *restitutio in integrum* yani önceki durumlarına ulaşmaları için ihlalin sonuçlarını ortadan kaldırmayı amaçlarken, genel önlemler benzer ihalleri önlemeye ve devam eden ihallere son vermeyi

hedefler. *Restitutio in integrum* bazen adil olmayan yargılama dosyalarının yeniden açılması da dahil olmak üzere başka uygulamalar da gerektirebilir. Ancak AİHM’nin yeniden yargılama konusundaki tavsiyelerine rağmen, Türkiye’de yeniden açılan çok az dava bulunuyor.⁵

Türkiye’nin Mahkeme kararlarında hükmedilen genel tedbirlere uymadaki kötü performansı ihlal sayısının ve çözüm yollarının sağlanamamasının sadece bir yönüdür. Adilane tazminin ödenmesi, bireysel önlemler arasında en yaygın çözüm yollarından biridir. Ümmühan Kaplan v. Türkiye (Dava No. 24240/07) davasındaki pilot kararın bir sonucu olarak 6384 sayılı Kanun ile İnsan Hakları Tazminat Komisyonu kurulmuştur. 2013’den bu yana, kurulan bu Komisyon Mahkemeye 23 Eylül 2012’den önce sunulmamış ve bekleyen tüm başvurular için kararların uygulanmaması ve uzun yargılama süresiyle ilgili başvuruları işleme koyma görevini üstlenmiştir.⁶ Komisyon başlangıçta Anayasa Mahkemesi ve AİHM tarafından iç hukuk yolu olarak tanındı. 2019 yılında Tazminat Komisyonunun görev alanı AİHS’nin 1 No’lu Protokolünün 1. Maddesinin ihlaline ilişkin AİHM kararlarını kapsayacak şekilde genişletilmiştir.⁷

Maalesef, başvurular için makul olmayacak kadar kısa süreler belirleyen ve herhangi bir önleyici önlem almayan Komisyon etkili olduğunu ortaya koymamıştır. Başvurucuların Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi’ne bireysel başvuru yapmadan önce aşması gereken bir diğer usul engeline dönüşmüştür.⁸

TÜRK DEVLET KURUMLARININ ÖZENLİ HAREKET ETMEMESİ CEZASIZLIĞA YOL AÇAN ÖNEMLİ BİR NEDENDİR.

2. Başvuru No. 22495/93

3. Kerem Altıparmak, *Cezasızlıkla Mücadele El Kitabı*, 2016, İHOP Yayınları. Erişim: [https://insanhaklarizleme.org/yt/yayin_list.php?q=\(yazar~contains~Kerem%20Altıparmak\)&f=all](https://insanhaklarizleme.org/yt/yayin_list.php?q=(yazar~contains~Kerem%20Altıparmak)&f=all)

4. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İstatistikleri, erişim: <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=reports&c>

5. AK, 2 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kararlarını takiben iç hukukta belirli davaların yeniden incelenmesi veya yeniden açılması konusunda Üye Devletlere yönelik Bakanlar Komitesinin 2. Nolu Tavsiyesi.

6. <https://ihhk.adalet.gov.tr/SayfaDetay/Komisyonhakkında>

7. <https://inhak.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/insan-haklari-tazminat-komisyonu-nun-gorev-alaninin-genisletilmesine-dair-cumhurbaskani-karari-yurur-luge-girdi11122019013445>

8. <https://m.bianet.org/bianet/hukuk/199920-komisyon-gel>

Diğer birçok kişinin yanı sıra, çok sayıda insan hakları savunucusu, gazeteci ve siyasetçi çözülmemiş cinayetlerin kurbanı oldu. Hrant Dink, Musa Anter ve Tahir Elçi cinayetleri etkili soruşturma ve kovuşturmalar yürütülmemesinin sadece birkaç örneğidir. Bu süreçlerdeki sistematik başarısızlıklar davaların açılmamasına, failerin adalet önüne çıkarılmamasına ve Devlet görevlilerinin korunmasına yol açmıştır.

Devlet görevlilerine yönelik yaygın olan cezasızlık bu kişilerin herhangi bir sorun yaşamaya kaygısı olmadan suç işlemeye devam etmelerini mümkün kılıp, başka kişileri de aynı şekilde davranmaya teşvik etmektedir. Jandarma İstihbarat ve Terörle Mücadele Birimi (JİTEM) üyesi olduğu iddia edilen Derik Jandarma Komutanı Tuğgeneral Musa Çitil hakkında 2012 yılında açılan davada buna bir örnektir.

1992 - 1994 yılları arasında 13 kişinin işkenceye, yargısız infazına ve zorla kaybedilmesi suçlarına karıştığına dair güçlü delillere rağmen dava Adalet Bakanlığı'nın talebi üzerine birkaç farklı mahkeme arasında gidip gelirken, kendisi de Jandarma'da daha yüksek görevlere getirilmiştir. Çitil 2014 yılında beraat etti ve mağdur aileleri karara ilişkin Yargıtay'a itiraz etti.⁹ Geçtiğimiz dönemde gazeteci Ahmet Kanbal sosyal medyada Çitil hakkında bir haber paylaşmasının ardından 'terörle mücadele yetkilisini hedef gösterme'¹⁰ suçundan bir yıl üç ay hapis cezasına çarptırıldı. JİTEM'e karşı açılan diğer davalar da benzer bir kaderi paylaştı. İnsan hakları savunucuları, üst düzey siyasetler de dahil olmak üzere bütün failerin ve sorumlu kişilerin adalete teslim edilebilmesi için 1990'larda işlenen bütün suçların kapsamlı bir şekilde yargılanmasını istediler. Hafıza Merkezi'nin verilerine göre, 1990'lı yıllarda Türkiye'de OHAL Yasası kapsamında sistematik olarak gerçekleştirilen.

ZORLA KAYBEDİLME VE YARGISIZ İNFAZ VAKALARININ 363'Ü TESPİT EDİLDİ. TÜM BU VAKALARDAN YALNIZCA 81 KİŞİNİN KAYBOLMASI İLE İLGİLİ 15 YARGILAMA DOSYASI AÇILDI.¹¹

Benzer bir cezasızlık modeli protestolara yönelik polis şiddeti ile ilgili davalarda da görülmektedir. Ya Savcılık olaya karışan polis memurlarının tespit edilememesi ya da suçlamaların Türk Ceza Kanunu uyarınca 'cinayet' yerine 'aşırı güç kullanma yetkisinin aşılması' gibi daha az ciddi suçlara dayandığını gerekçe göstererek soruşturmaları düşürüyor.

Haziran 2013'teki Gezi Protestoları sırasında bir polis memurunun 15 yaşındaki Berkin Elvan'a yakın mesafeden göz yaşartıcı gaz fişeği atması sonucu, Berkin Elvan 269 gün komada kaldıktan sonra yaşamını yitirdi.

Dava 2021'de kapatıldı. 'F.D.' olarak bilinen sorumlu polis memuru sonunda 'kasten adam öldürme' suçundan 16 yıl sekiz ay hapis cezasına çarptırıldı, ancak karar açıklandığında hala tutuklanmamıştı. Soruşturma ve kovuşturma safhalarında, örneğin dosyanın diğer yüzlerce dava dosyası arasında kaybolması, olay sırasında görevde olan polis memurlarının listesinin bulunmaması, suç mahallindeki güvenlik kamerası kayıtlarının bulunmaması, savcının düzgün bir soruşturmanın gereklerini yerine getirmesinin engellemesi ve savcının başka bir şehre tayinin çıkarılması gibi çok sayıda delil gizleme girişimi olmuştur.

9. <https://www.failibelli.org/en/dava/the-musa-citil-case/>

10. <https://www.failibelli.org/en/dava/the-musa-citil-case/>

11. <https://www.failibelli.org/en/peki-faili-kim/>

BU OLAYLA İLGİLİ OLARAK DAHA ÖNCE HAKKINDA SORUŞTURMA AÇILAN 42 POLİS MEMURU HAKKINDA İSE KOVUŞTURMA YÜRÜTÜLMEDİ.

Berkin'i öldüren polis memurunun cinayetten sonra sekiz yıl görevde kalmasına izin verildi.¹² Diyarbakır'da 2015'de annesiyle birlikte ekmek almaya çıktığı sırada polis ateşiyle başından 3 kez vurulan 12 yaşındaki Helin Şen'in davasında da benzer durumlar yaşandı. Helin'in davasında savcılık yargılamayı üç buçuk yıl ertelendi. Davanın bir sonraki duruşma 6 Eylül 2022'de görülecek. İnsan Hakları Derneği,

TÜRKİYE'DE 2011 -2021 YILLARI ARASINDA SİLAHLI ÇATIŞMALARDA EN AZ 228 ÇOCUĞUN HAYATINI KAYBETTİĞİNİ

raporlamıştır. Dernek Türkiye'ki yargı makamlarının bu gibi durumlarda sorumlu Devlet yetkililerini koruyan cezasızlık politikasından vazgeçmesini ve gerçek anlamda adaleti sağlamak için gerekli tüm önlemleri derhal almasını önermektedir.¹³

Metin Lokumcu, Erdoğan'ın 2011'deki Hopa mitinginden hemen önce Hidroelektrik Santrallerinin inşasını protesto ettiği sırada polisin aşırı biber gazı kullanması sonucu kalp krizi geçirdi ve yaşamını yitirdi.

RAPORLARA GÖRE, BU TÜR BİR MÜDAHALE PROTESTOCULARI DAĞITMAK İÇİN KULLANILAN KİMYASALLARIN ÖLÜME YOL AÇTIĞI İLK OLAYDI.

Dava 10 yıllık bir gecikmenin ardından ilk olarak Hopa'da açıldı ve ardından 'güvenlik nedeniyle' Trabzon'a nakledildi, bu da ilgili tarafların duruşmalara katılmasını zorlaştırdı. Çevre alanındaki STK'larının davaya müdahil olma talepleri reddedildi. Lokumcu ailesinin bütün talepleri önceki duruşmalarda reddedilince. avukatlar reddi hakim talebinde bulundu ancak bu talep de reddedildi.¹⁴ Davanın bir sonraki duruşması 30 Eylül 2022'de Trabzon'da görülecek.

Mağdurları anma törenleri hem mağdurlar hem de toplum için telafi etmenin temel bileşenidir çünkü bu etkinlikler Devlete özür dileme ve söz konusu ihlalin tekrarlanmasını önlemek için gerekli önlemlerin alındığını gösterme imkanı sunar. Cumartesi Anneleri/İnsanları.

1980'Lİ VE 1990'LI YILLARIN ASKERİ DARBE DÖNEMİNE KADAR UZANAN ZORLA KAYBEDİLMELERİ VE SİYASİ CİNAYETLERİ

protesto etmek için her Cumartesi öğle saatlerinde İstanbul'da yarım saat boyunca barışçıl bir şekilde oturma eylemi yapıyor. Hala bu olayların ardındaki hakikati arıyorlar.

12. <https://m.bianet.org/bianet/law/245901-ruling-in-berkin-elvan-case-16-years-8-months-in-prison>

13. İHD Diyarbakır Şubesi '2011-2021 Tarihleri Arası Silahlı Çatışma Ortamında Çocuklara Yönelik Yaşam Hakkı İhlalleri Raporu.' Kasım 2021.

14. <https://www.gazeteduvar.com.tr/metin-lokumcunun-davasina-ortak-olmak-haber-1571955>

En son, bazı kemiklerin bulunmasının ardından Cumartesi Anneleri/İnsanları Temmuz 2022'de oturma eylemlerinin 905. haftasında, Urfa'da kaybedilenlerle ilgili bir açıklama yaptı. Yakınları kaybedilen aileler Hilvan Cumhuriyet Savcılığı'na başvurarak kan örneklerinin kullanılarak DNA incelemesinin gerçekleştirilmesi, etkin bir soruşturma ve kovuşturma başlatılmasını talep etti.¹⁵

CUMARTESİ ANNELERİ/ İNSANLARI 700. HAFTADAKİ TOPLANMALARINDAN BU YANA, OTURMA EYLEMLERİNİN ASIL YERİ OLAN GALATASARAY MEYDANI'NDA TOPLANMAK YASAKLANMIŞTIR

ve 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun ihlal ettikleri iddiasıyla polis tarafından güç kullanımı ve süren davalarla yıldırma ve baskılarla karşı karşıya kaldı. Çözüm ve telafi mekanizmalarına erişim, mağdurların karşı saldırılardan korunması ve mağdurların anılması hakları, Cumartesi Anneleri/İnsanları davasında görülen ihlallerden sadece birkaçıdır.

Suriye - Türkiye sınırındaki Suruç İlçesi'nde 20 Temmuz 2015'de, yaklaşık 300 gencin Kobane'deki yeniden inşa çalışmalarına yardım etmek için bir araya geldiği sırada gerçekleştirilen intihar saldırısında 134 kişinin yaralanırken 34 kişi yaşamını yitirdi. İslam Devleti (İŞİD) saldırıyı ertesi gün üstlendi.

Hükümet ve yetkililer, İŞİD operasyonlarına göz yummakla ve faileri ya da görevlerini ağır bir biçimde ihmal eden kolluk kuvvetlerini etkili bir biçimde kovuşturmamakla itham ediliyor.¹⁶

10 Ekim 2015'de Ankara Tren Garı yakınlarında Barış Mitingi'ni hedef alan benzer bir bombalı saldırıda 103 kişi yaşamını yitirmiş, yaklaşık 500 kişi de yaralanmıştı. Yüksek Mahkeme Devletin yaşam hakkını koruma yükümlülüğünü yerine getirmediğini ve bazı failerin cezalandırıldığını tespit etse de, mağdurlar, yaşamını yitirenlerin aileleri ve sivil toplum örgütleri bu kararı hükümet yetkililerini kovuşturmadığı için ve cumhuriyet savcılarının görevlerini ihmal ettiklerinden dolayı eleştirdi.¹⁷

Her iki intihar saldırısının sonrasındaki yaşamını yitirenleri anmak için düzenlenen anma etkinlikleri polis tarafından engellendi veya anmaya katılanlara müdahale edildi.

Bu kapsamlı olmayan liste, Türk Devletinin insan hakları ihlallerini telafi etme veya kabiliyet eksikliğini ortaya koymaktadır

ÜLKEDE BU İHLALLERİN HEM GEÇMİŞTEKİ HEM DE GELECEKTEKİ ETKİLERİNİ ELE ALAN BİR BARIŞ SÜRECİ BAŞLATMAK İÇİN KAPSAMLI BİR ÇABA GÖSTERİLMEDİKÇE, BU İHLALLER DEVAM EDECEKTİR.

15. <https://sendika.org/2022/07/cumartesi-anneleri-905-haftada-sefik-gecgel-icin-adalet-istedi-bucak-asireti-korucular-ve-devlet-isbirligiyle-kaybedildi-662545/>

16. https://ankaaber.net/haber/detay/suruc_katliami_anmasina_polisten_ankarada_sert_mudahale_cok_sayida_kisi_gozaltina_alindi_95209

17. <https://m.bianet.org/bianet/insan-haklari/265192-10-ekim-de-aslinda-ne-oldu-sorusu-yanitsiz-kaldi>

3. TAVSİYELER:

OMCT Türkiye Cumhuriyeti yetkililerini aşağıdakileri yapmaya davet etmektedir :

- Zaman aşımı uygulamadan insan hakları ihlallerinin tüm mağdurları yönelik bir çare ve tazminat hakkı sağlamak amacıyla uluslararası insan haklarına ve insani hukuk normlarına riayet etmek ve bu normaları uygulamak.
- Kamu görevlilerinin dahil olduğu vakalarda herhangi bir cezasızlık iddiasına karşı somut olarak harekete geçmek de dahil olmak üzere cezasızlığı sona erdirmek için gerekli adımları atmak..
- İlgili normları kendi iç hukukuna dahil etmek.
- İnsan hakları ihlallerini araştırmak ve failleri adalete teslim etmek.
- Mağdurlar, diğer ilgili tarafların tanıkların koruması ve de yeniden yargılamalar da dahil olmak üzere mağdurların adalete erişimini sağlamak için uygun idari ve yasal önlemleri almak.
- İlgili vakalarda gerçekleri kabul etmek ve sorumluluğu üstlenmek.
- Kamuoyu önünde özür dilemek ve kurbanların anılmasına imkan sunmak.
- İnsan hakları ihlalleri ile ilgili şeffaf bilgi vermek.